

Positioning paper ten behoeve van het rondetafelgesprek corona-app

Datum: woensdag 22 april 2020 Tijd: 8.30 – 12.30 uur

Locatie: Tweede Kamer der Staten-Generaal, Oude Zaal

Door: Marleen Stikker, Tom Demeyer, Sander van der Waal, Gijs Boerwinkel, (Waag) Roel Dobbe (AI Now Institute, New York University), Douwe Schmidt (Tada.city)

OPROEP TOT INTERDISCIPLINAIR PUBLIEK ONDERZOEK & ONTWERPPROCES

1. Proces

Afgelopen week heeft zich iets zeer bijzonders voltrokken: nooit eerder werden ICT ontwikkelaars zo in het openbaar gefileerd. De digitale anatomische les werd live naar onze huiskamers gestreamd. Het proces was chaotisch, de criteria onhelder, er was sprake van onbegrijpelijke haast, mensen vroegen zich vertwijfeld wat het ministerie bezielde. Toch wil ik ervoor pleiten dat we het publieke karakter van dit traject, zei het zorgvuldig, als leidraad nemen voor toekomstige ICT ontwikkeling en aanbestedingen. In korte tijd werden bedrijfsbelangen, technologische grootspraak en fundamentele zelfoverschatting blootgelegd. En dat is goed.

Ook goed nieuws is dat de samenleving zich nadrukkelijk mengt in het debat: van burgerrechten- en culturele organisaties, wetenschappers uit alle disciplines, hackers, journalisten en ontwerpers tot talkshow hosts. Daar komt bij dat u als [Tweede Kamer](#) een grondig debat wil voeren over de wenselijkheid van een corona-app. U maakt zich terecht zorgen over het proces en stelt fundamentele vragen over de toetsing aan grondrechten en de mogelijkheid tot parlementaire controle.

Tot zover het goede nieuws. Wat deze week kraakhelder werd is dat er veel meer moet gebeuren om applicaties als deze in hun socio-technische en juridische context te ontwikkelen en te valideren. Dat experts hebben meegekeken op het gebied van privacy en security is mooi, maar daarmee is alleen de technologie in beeld gebracht, niet de onderliggende aannames of de implicaties van gebruik. Waar centraal had moeten staan zijn de maatschappelijke scenario's voor een exit strategie uit de intelligente lockdown en hoe technologie daaraan kan bijdragen. In plaats daarvan hebben we naar ontwikkelaars geluisterd die onbekend zijn met de complexiteit van contact onderzoek, de sociale-culturele processen die gedrag beïnvloeden en de wijze waarop technologie de rechtsorde kan ondermijnen. Het uit den treure herhalen dat 'privacy belangrijk is' en een twee uur durende speedcursus van de GGD over contact onderzoek zijn volstrekt onvoldoende. Het ministerie heeft een podium gegeven voor fancy digitale verkooppraatjes en heeft met een start-up 'can do' mentaliteit gesuggereerd dat ze het varkentje wel even zouden wassen. Een probleem dat

omkleed is met zoveel onzekerheid (zowel technisch, sociaal en juridisch) vergt een fundamenteel andere aanpak.

Het feit dat er geen tijd aan de analyse en de probleemfase is besteed, spreekt boekdelen. De coalitie [Veilig Tegen Corona](#) was er vroeg bij om het gehele proces fundamenteel ter discussie te stellen en heeft scherpe uitgangspunten geformuleerd in een manifest. Voor zover er in de marktconsultatie uitgangspunten zijn meegenomen, zijn deze grotendeels hieruit overgenomen. Het ministerie had er zelf geen tijd voor ingeruimd.

Het geeft aan hoe naïef en techno-solutionistisch het Nederlandse bestuur nog is. Tijdens het weekend werd optimistisch verkondigd dat het ging om "een appathon en geen hackathon, we zijn de probleemfase voorbij." Een groot deel van de maatschappelijke opwindning werd gevoed doordat minister De Jonge de app presenteerde als een oplossing zonder dat duidelijk was waarvoor. Dat er tevens werd gekozen voor een turbo-proces, met als doel binnen drie weken tot een "productierijpe" oplossing te komen, wakkerde het wantrouwen verder aan. Het was als een bullet trein zonder duidelijke bestemming die allerlei cruciale stations oversloeg.

Het is niet verwonderlijk dat deze trein krakend en piepend tot stilstand is gekomen. Het heeft duidelijk gemaakt dat een open en interdisciplinair ontwerpproces noodzakelijk is waarbij vanuit diverse perspectieven meegedacht kan worden over wenselijke scenario's om uit de intelligente lockdown te komen. Scenario's die rekening gehouden met de rechten, belangen en wensen van alle betrokkenen.

2. Criteria veilig tegen Corona

De coalitie Veilig tegen Corona heeft nadrukkelijk aangegeven dat de noodzaak tot een app nog nergens was aangetoond en beargumenteerd. De bredere eisen van doelmatigheid, effectiviteit en maatschappelijke impact uit deze lijst van criteria is pas in de loop van het weekend van de appathon breed opgepikt. De wetenschappelijke onderbouwing van de keuze voor het inzetten van een app met bijbehorende infrastructuur en de bijdrage daarvan aan het bron- en contactonderzoek van de GGD behoeft - nog steeds - veel meer aandacht. De vernauwing die ontstaat door het voortdurend gebruik van het woord app is ook gevaarlijk. Het wordt met deze term iets individueels, een keuze van het individu om in te zetten of niet. Vanuit het oogpunt van een digitale infrastructuur, waar we het in werkelijkheid over hebben, moeten we ons realiseren dat we het hebben over een veel ingrijpender maatschappelijk mechanisme met risico's op grotere surveillance en waar afbreuk van rechtsstaat en grondrechten in het geding kunnen zijn. Het woord "app" is een handig term om die dimensies niet zichtbaar te maken. Net zoals het begrip privacy, is het teveel gericht op het individu. Net zoals databescherming niet om persoonlijke privacy gaat, maar om algemeen belang, zoals Maxim Februari scherp [verwoordde](#), zo draait bron- en contactopsporing niet om een app maar om een gedeelde infrastructuur ontwikkeld in een ecosysteem van mensen en organisaties. Een app is maar een klein onderdeel. De infrastructuur raakt aan het hart van de rechtsstaat.

3. Wat nu?

We staan voor een complexe opgave, daar is iedereen het over eens. We moeten dus een aanpak en methode inzetten die al deze complexiteit erkent in plaats van negeert, en toch inspeelt op de urgentie van het moment. Het eerste waar we in Nederland het gesprek gedegen over moeten voeren is welk *exit scenario* haalbaar is. Vragen moeten beantwoord worden als: wat is verantwoord, wat is wenselijk gedrag, wat weten we over het verloop van het virus, hoeveel testen zijn er beschikbaar en wie gaan we testen? Maar ook: hoe waarborgen we de fundamentele burgerrechten in de keuze voor de aanpak, en hoe zorgen we dat iedereen die het aangaat op de juiste manier betrokken is? Het is bij uitstek een ontwerpvoorbeeld. Hiervoor het is cruciaal dat de verschillende disciplines gezamenlijk ontwerpend te werk gaan. Experts van virologie en epidemiologie, de medische wetenschap, zorgverleners, gedragswetenschappers, social designers, maatschappelijke en culturele organisaties, privacy experts, juristen, ze zijn allemaal essentieel.

Pas wanneer we gezamenlijk de probleemstelling helder geformuleerd hebben en grondig verkend hebben welke mogelijke scenario's er zijn, kunnen we een weloverwogen keuze maken voor welk exit scenario het meest passend is en hoe technologie daar een ondersteunende rol in speelt. Een groot voordeel van het traject de afgelopen weken is dat we veel helderder voor ogen hebben welke uitdagingen en problemen er kleven aan de mogelijke inzet van technologie hierbij.

We raden daarom aan de het proces van de afgelopen week niet als verloren te beschouwen, maar te zien als bijdragend aan een open consultatie over de criteria waaraan een eventuele app en infrastructuur, en de inzet daarvan, zouden moeten voldoen. Het zou een waardevolle stap kunnen zijn in aanloop naar een zorgvuldige open call, op basis van een gedegen en gedragen set aan eisen.

Het moet een opsteker zijn voor de Tijdelijke Commissie Digitale Toekomst dat dit brede debat over maatschappelijke impact van digitalisering plaatsvindt. Het geeft aan dat specifieke domeinkennis op tal van terreinen nodig is om tot een zorgvuldig afgewogen proces en resultaat te kunnen komen. Het is een debat dat een paar jaar geleden waarschijnlijk nog niet had plaatsgevonden, en het is een debat dat we in de toekomst nog veel vaker zullen moeten voeren. Dat is winst.